

Múlandó emlékmű az időnek

Az *erdélyi kertmozi* címmel jelent meg Bogdán László verseskötete, olyan mű, amely ízig-vérig verseskönyv, a professzionalitás igényét támasztja önmagával szemben. A hat versciklus szintjén szigorúan beszerkesztett versek, a kötetkompozíció szintjén szigorúan beszerkesztett és megszerkesztett ciklusok és versek jellemzik, melyeken vörös fonálként húzódik végig az erdélyi kertmozinak a kötetcímben előrevetített motívuma. A kompozíciót a *helyzetjelentés* és a *játék mozgó tükrökkel* című versek keretezik, s a költeményekre általában jellemző, hogy alkotójuk pontos és néha már kínosan precíz utalásrendszerrel épít köréjük ajánlásaival, szövegközi hivatkozásaival. Egymásra utaló, egymásnak válaszoló sorokból olvasódik össze a sorok közötti jelentéstartóbblet. Ráadásul a lírában oly szokatlan, ám korántsem példátlan lábjegyzetek is megjelennek Bogdán László kötetében. A jegyzetek tulajdonképpen (vagyis az elsőrendű jelentésükön túlmutató, nem magyarázatul álló, hanem létüket önmagában megokoló) rendeltetése homályban marad. Nem dönthető el: a költő a jegyzetelés paródiáját nyújtja-e, avagy komolyan és határozott közlői szándékkal jegyzetel.

A kötetben található versek módfelett nagy száma szintén elgondolkodtató. A művek pontos datálása egyrészt magyarázatul szolgál arra: miért szerkesztette a művész egy kötetbe ezeket a több mint két évtizeden átívelő verseket; születése pillanatában a legtöbb nem jelenhetett meg, sőt, még az is rendkívüli merészségről tanúskodik, hogy Bogdán László egyáltalán le merte írni ezeket a sorokat a nyolcvanas években. Másrészt az ötvenkét versnek igencsak szüksége van a külső-belső szövegösszetartó erőre, nem pusztán számosságuk, sokkal inkább az egyes művek terjedelme miatt. A szabadvers látomásos gondolatisága helyett az elbeszélő-mesélve dokumentáló készség jellemzi az olyan verseket, mint a *kísértethajó és utasai*, az *amikor először hallottam cseh tamást énekelni avagy nyári este hervenhétben darkó pistával a fedélzeten avagy amikor még minden megvolt de már indult a kísértethajó, a párbaj* vagy a *totalplán: a hegesztőpisztolyok*, azonkívül nem a gondolat ritmusa építi a szöveget, sokkal inkább egy történeti látásmód, mely az időben kibomolva-bontakozva a történések elmondva megőrzését-felmutatását tartja feladatának. Kínos precizitásán önmaga is fel-felkacag néha, célját azonban pillanatra sem veszíti szem elől. Mi ez a cél? A bűnösök megnevezése: a kommunizmus, a Ceausescu-diktatúra (melyet egyébként így, szövegszerűen, soha nem mond ki a versekben) bűneinek felsorolása-megnevezése, az áldozatok számbavétele. A legtöbb mű maradéktalanul elegendő tesz ennek a feladatnak. Az önként vállalt kötelesség azonban kettős csapda ebben az esetben. Hiszen akkor, amikor a legegésőbb szükség lett volna arra, hogy valaki kimondja mindezeket, akkor hallgatni kellett, vagy olyan fórumokon – elsősorban külföldön, emigrációban, vagy illegálisan – lehetett csupán megszó-

lalni, ahol ez a megszólalás legalábbis kétes eredményekkel kecsegtetett. Mégis, fontos volt, hogy megszülettek ezek a számvetések, dokumentumok, hacsak az íróasztalfiókoknak is, hacsak a fejekben is, papírra leírni nem mervén – nem tudván soraikat. Az 1995-ben megjelent *Az erdélyi kertmozi* című kötetben azonban már legjobb esetben is csak anakronisztikusan hatnak ezek a sorok.

A költészet hatalma által legyőzni a múltó idót, mely válogatás nélkül sodorná el az emlékeket, a történeti momentumokat, szép feladat. A költészet zárványként őrizi önmagában a régmúltat, mint Arany János balladája, *A walesi bárdok* a Bach-korszakot, de csak igen ritka esetekben helyezi előtérbe a történetiséget, mint meghatározottságot és igényt a lírai szubjektum látomásával-vallomásával szemben. Megtörténhet, hogy éppen a tűnő idő megragadásának igyekezete, mint stílus vagy belső követelmény jelentkezik az alkotásban az időszerűség megkérdőjelezéseként, az időben fennmaradás tagadásaként. Néhol már szándékoltnak hat Bogdán igyekezete, hogy múltkony hivatkozási anyagból állítson emléket az időnek. Ilyen múltkony anyag a Cseh Tamás-féle dalok szövegvilágának megidézése, a hangsúlyosan patriarchális (sepsiszentgyörgyi) mozzanatok beemelése a művekbe, de főként a lírai szubjektum és környezete életének misztifikálása a magyar hatvanas-hetvenes évek „nagy generációjának” kellékeivel (zenei, filmipari utalások, az alkoholfogyasztás mint nemzedéki-nemzeti sors mitizálása stb.). Így tűnik el a folyvást ismételtgetett díszletek között az erdélyi magyar kultúra egyik jelentős szellemi mozzanata Szilágyi Domokossal, Visky Árpáddal, Sütő Istvánnal.

Rímes-ritmusos versek ölelik körül a szabadversek csoportját *Az erdélyi kertmozi* című kötetben. Ezekben a költeményekben (különösen a kötet második felében található) Bogdán László lírájának sajátos értékei mutatkoznak meg. A magányosság élménye kapcsolja össze a szerelmestől elhagyatottan élt életet a kisebbségi lét nyomorúságaival. *A hajnal és a hívóvers* eme két funkció között egyensúlyoz, előkészítve a *szeretnék én lenni te és álomban mégis nyírfa vagyok* című verset, mely már alcímében összefogja a szerelemnek és a diktatúrának egymástól első látásra igencsak eltérő témaköreit: „Oszip Mandelstam levelei a lágerből feleségéhez”. Ezekben a versekben nem találhatóak meg azok az emblémák (horogkereszt, csillag-sarló-kalapács, Duna-delta stb.), melyek más műveiben jelentéshordozókként bukkannak föl, inkább a lírai szerepek vallomásos összefűzésének versteremtő erejéről beszélhetünk. Az elnyomó rezsim létét megfosztja fontosságától a költemény, megmutatva, hogy az önzésében a szeretőt kínzó hűtlen és könnyelmű szerelmes sokkal nagyobb fájdalmat okoz(hat), mint egy diktatúra. Ezáltal szinte létjogától (tudniillik a kínzástól) fosztja meg az elnyomó hatalmat, komolytalanná téve. A hajnal több versben is visszatérő szimbóluma egyrészt végérvényesíti erotika és diktatúra összefonódását, másrészt tudatalattink világába, énünk legbenső szegletébe is beleégeti az elnyomás, az abszurd halálnak való kiszolgáltatottság és – bármilyen különös – a személytelenség démonjának képét.

A Bogdán által megélt „daliás”-keserves idők számbavétele mellett az elődök korát, a „boldog békeidőket” is feltérképezi a kötetkompozíció. A *képzelt szövegekönyv egy konkrét filmhez vagy a hullámok* című versek életrajzi pontossággal vallanak három-négy emberöltő történelméről. Temesi Ferenc eddigi két nagyregényével a *Porral* és a *Híddal* rokonítja ezeket a műveket a személyes családtörténet kísérlete, s akárcsak Temesinél, Bogdán itt is ezt a történeti sort próbálja meg folytatni a nemzedéki legendárium bevezetésével. Az említett költeményben, mint szinte minden versében, jó érzékkel alkalmazza a montázstechnikát (a kötet borítóján ennek megfelelően egy mon-

tázs található, mely Hervay Katalin műve). De míg másutt, antikommunista verseiben a diktatúrák emblémáinak, jelképeinek használata erőszakoltnak és túlzónak tűnik, itt, a századelő világának megrajzolásakor a megértést erősítő motívumokként bukkannak fel, olvashatóak az ismétlések. Maga a kertmozi motívuma pontosan megfelel annak a követelménynek, hogy a költő az erdélyországi kisebbségi lét démoniságát és az elpusztult-pusztuló emberi-művészi-történelmi értékek álomszerű szellemvilágát idézze elénk. Az egységes kötetkompozíciót fellazítja ugyan a túlságosan közvetlen utalásrendszer a már említett, Ceausescu-rezsimet idéző jeremiádokban, egészében mégis egységes alkotás Bogdán László *Az erdélyi kertmozi* című verseskötete. (Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1995.)

Kellemen L. L. L.